

Píše Libuše Heczková

(E*forum, 21. 03. 2018)

Nová kniha jednoho z nejvýznamnějších českých slavistů a literárních vědců **Vladimíra Svatoně** *Na cestě evropským literárním polem* je souborem statí, který vznikl přepracováním již dříve porůznu otištěných textů. Publikaci s podtitulem *Studie z komparatistiky* vydalo Vydavatelství Filozofické fakulty v roce 2017. Jde vlastně o syntézu úvah našeho předního překladatele, rusisty, komparatisty, teoretika literatury, skvělého diskutéra a vlídného učitele.

Před mnoha lety Vladimír Svatoň napsal ve své studii o formalismu, že pojmy, které ruští teoretici zavedli a užívali, ztratily nekonečným mnohohlasým užíváním svoji energii a svůj esprit. Kniha, která inspirovala několik následujících poznámek, je vlastně pokusem obnovit energii pojmům nejen této školy, ale šířeji pojmům, pojmenováním a komparativnímu myšlení vůbec, navrátit esprit moderní evropské tradici, západní i východní. K takovým rozvahám vede autora obava z vyprazdňování literárněteoretických koncepcí, ze ztráty povědomí tradic a myšlení, které nás Evropou kontinuálně formovaly po staletí.

Knihu otevírá část pojmenovaná *Srovnávání a nalézání identity*, věnovaná roli komparatistiky a jejím možnostem a metodám: Mj. v mozaice čtrnácti různých úhlů pohledu, čtrnácti perspektiv („toček zreníja“) postihujících roli komparatistiky s jejími prasklinami, mezerami, diskontinuitami, se špatně zahojenými jizvami násilí monotónního užívání – komparatistiky, která rovněž ztrácí schopnost sama sebe neustále kriticky nahlížet. Bez schopnosti sama sebe neustále definovat, vymezovat, aktualizovat i odcizovat (v Svatoňových úvahách o komparatistice rezonuje právě potence a energie jednoho z pojmů formalistů – komparatistika potřebuje své „ostraněníje“, včetně toho, že „ostraněníje“ znamená cestu neznámo kam) je komparatistika hluchá, nudná, neboť není riskantní výzvou. A to je podle mého soudu červenou nití všech tří studií prvního oddílu. Z tohoto „riskantního“ východiska vycházejí následující tři studie shrnuté pod název *Kontury kulturního vědomí*. Zkoumají význam ruského symbolismu, ruské identity, pojmu střední Evropa, který lze právě v návaznosti na předcházející úvahy o ruském prostředí vidět v novém světle. Perspektiva ruského sporu rozumu a vášně, kontrastu vnějšího zdání a vnitřního smyslu, který v adiktivních omamných symbolech tematizoval ruský symbolismus, obrací významy, marginální je najednou v samém centru. Možná je totiž pojem střední Evropa pochopitelný jen v jeho zrcadle.

Oddíl pojmenovaný onomatopoickou hříčkou *Trvající tvary* je kontinuálním pokračováním předcházejících rozprav, které se odvíjí od otázek literárněteoretických

k širším literárním, kulturním a filozofickým tématům – ať je to stať o síle tragična ruského symbolismu nebo krátké a hutné kapitoly o roli tragédie v ruské literatuře na přelomu 19. a 20. století u A. P. Čechova a Mariny Cvetajevové. Návraty Vladimíra Svatoňe k ruské literatuře ani zde nejsou dány jen tím, že se vždy na ruskou literaturu, ruskou literární teorii a filozofii orientoval, ve svých četných studiích pojímal Rusko jako integrální součást evropské literární tradice. Tyto „drobné“ studie o tragédii rostou z hlubokých znalostí dvojího rodu, vzájemně se prostupujících a doplňujících. K jejich charakteristice si vypůjčím dichotomii filozofa, která, myslím, Svatoňovo pojetí v přítomné knize skrytě neustále doprovází: Napájí se z „dionýského“ zdroje ruské filozofie a poezie, zdroje až neovladatelných vášní i vášní slova, zdroje, z něhož k nám skrze poezii mluví šílenství vždy přítomné více méně v každém z nás, a zároveň těžší z druhého, neméně silného a fascinujícího pramene racionalismu, v němž je udivující síla formy, přísnost řádu a rozumové skepse. Vladimír Svatoň nedává prioritu racionálnímu rozvrhu, ten je nedostatečný, chybí múzičnost, obraz a hlas, sdílení, nejde jen o „theória“, poznání vidění, organizovanost, ale i o okouzlení, ponoření se v slovo i mimo jeho význam. I proto se stále vrací k ruské kultuře, a také k řecké tragédii, která je přes svůj nejasný původ spíše výrazem sdílené dionýské smrtelnosti než apollinského odcizeného nadhledu.

Na konci studie o Marině Cvetajevové autor napsal: „její dílo je pregnantním vyjádřením neutuchající vize dynamického a stále se dějícího světa.“ Totéž bych chtěla říci o teoretickém komparatistickém díle Vladimíra Svatoňe: Jsou to filozofické a filologické neutuchající vize dějícího se světa, a proto je v nich přítomna naděje a víra. Víra ve smysl komparatistiky, víra v možnosti evropské literatury a kultury, která sice, jak si vždy Svatoň uvědomuje, často bývá bez jasné direktivy, a proto postrádá „neproblematickou a harmonickou celistvost“, po níž občas intenzivně toužíme a jsme jako Evropané náchylni k totalitním řešením. Tato naše evropská nedokonalá kultura však v sobě podle autora nese schopnost obnovy a kreativní sílu. A proto Vladimír Svatoň věří v racionální filozofickou skepsi, která se ještě nezanořila do bezvýchodné nevíry, ve skepsi, jež naostřuje rozum, vytrhuje jej ze stereotypních návyků, nedá mu spát. Tato skepse, kterou vnímám jako klíčovou pro Svatoňovo komparatistické uvažování, je zřetelně čitelná, když píše o jednom pozoruhodném románovém žánru. Ve stati *Historický námět ve světě románu: ke kritice postmoderního historismu* mu nejde o typologizaci žánru, o popis schémat či o kritiku postmoderny, nýbrž o návrat ke smyslu historického románu a románů vůbec, jenž je jedním z možných výrazů našich neustálých pokusů, jak se vyrovnat se světem a sami se sebou, s našimi „nedůslednými, a přece smysluplnými činy“. Malý text o jednom žánru je důslednou, shrnující tečkou.

Jedním z podstatných rysů psaní Vladimíra Svatoňe je sdílení a porozumění na blízko – to znamená také vědomou omylnost a velkou toleranci.

Vladimír Svatoň: *Na cestě evropským literárním polem. Studie z komparatistiky.*
Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017, 216 s.

